

סימן ג [כה ע"א]

הקדמה

"אמר ליה רב עמרם לרב ששת: אמר על הבכור 'עם יציאת רובו עולה', עולה הוי או בכור הוי?".

מסבירה הגמרא את צדדי הספק:

לשון ראשונה	לשון שניה	לשון שלישית / נוסח
עולה הוי ⁵²⁶ דכל	[עולה הוי] ⁵³⁰ שבן	רש"י
פורתא ופורתא דקא	קדושה חיילא ⁵³¹	עולה הוי שבן כליל
נפיק הוא כליל או ⁵²⁷	עילויה ⁵³² או דלמא	או ⁵³³ בכור הוי שבן
בכור הוי ⁵²⁸ דכל	בכור הוי שבן קדושתו	קדושתו מרחם.
פורתא ופורתא דקא	מרחם.	
נפיק קאי ⁵²⁹ במילתיה.		

מקורות הלשונות

מקורות הלשון הראשונה: כת"י מודנה.

מקורות הלשון הראשונה ולשון שניה: נוסח הדפוס. בראשונים: רגמ"ה. בכתבי היד: פלורנץ, וטיקן 119.

מקורות הלשון השלישית: בראשונים: רש"י.

מקורות הלשון השניה ולשון שלישית [בסדר הפוך]: בכתבי היד: מינכן.

מקורות נוספים: בכת"י וטיקן 120 קיימת טעות הדומות, וכתוב שם רק: "עולה הוי שבן קדושתו מרחם". נוסח זה יכל להוצר בטעות הדומות 'הוי שבן' – הוי שבן, מן הלשון השניה או השלישית. וכן יכל להוצר בטעות הדומות 'הוי' – הוי, מן כל אחת מהלשונות כאשר אחריה באה הלשון השניה או השלישית.

⁵²⁶ עולה הוי. נוסף 'דעולה עדיפה': מו.

⁵²⁷ או. נוסף 'דלמא': מו, וכן משמע ברגמ"ה.

⁵²⁸ הוי. 'עדיף': מו, וכן משמע ברגמ"ה.

⁵²⁹ קאי. כן הוא בכתבי היד הרגילים וברגמ"ה. בדפוס חסרה התיבה ולפיכך הגיהו בדפוס ח' 'במילתיה הוא'. שטמ"ק הוסיף כמו בכתבי היד הרגילים 'קאי', ושטמ"ק ב שב ומחק את ההגהה ותיקן 'קא קאים' [- בניב ה'ירושלמי'], וכן נמצא בכת"י מודנה.

⁵³⁰ [עולה הוי]. על פי מ, ושאר המקורות סמכו על התיבות 'עולה הוי' שבפתיחת הלשון הראשונה.

⁵³¹ קדושה חיילא. 'חיילא קדושה': מ. הנוסח הראשון נח יותר, ואף ברגמ"ה משמע שגרס כן.

⁵³² עילויה. 'עליה': דפוס.

⁵³³ או. כך הוא ברש"י. בכתב היד [- כתי"מ]: 'אי'.

פירוש הלשונות

ביאור הסוגיה

הגמרא מנמקת את צדדי הספק: צד אחד שהוולד קדוש לעולה וצד שני שהוולד קדוש בבכורה.

למען הבהירות, נסביר את הלשונות בסדר הפוך, מן הקל אל הכבד.

לשון שלישית: הגמרא מנמקת כי לכל אחד מן הקרבנות הנידונים - עולה ובכור - יש מעלה על פני חברו: עולה הינה כליל ובכור הינו קדוש מרחם. אף בשאר הש"ס רגילה הגמרא להביא כי בעולה יש מעלה בכך שהיא כליל ובבכור יש מעלה בכך שהינו קדוש מרחם.

לשון שניה: הגמרא מנמקת כי מצד אחד מסתבר לומר שחלה קדושת עולה מחמת 'שכן קדושה חיילא עילייה', ומצד שני מסתבר לומר שחלה קדושת בכור מחמת ש'קדושתו מרחם'. בפשטות כוונת הגמרא לומר כי קדושת עולה הינה קדושה שחלה על ידי הקדשת הבעלים, וקדושת בכור הינה קדושה שחלה מאליה. יש סברא לומר כי הקדשה בפעולה עדיפה ויש סברא לומר כי קדושה שמאליה עדיפה. כפירוש זה פירש במלאכת חושב ובדומה לכך בחידושי הגר"ס. אכן הביא במלאכת חושב כי רגמ"ה פירש בדרך אחרת, וזה לשון רגמ"ה: "עולה הוי שכן קדושה חמורה וחיילא עילייה או דלמא בכור הוי שכן קדוש מרחם משא"כ בשאר קדשים וחמור". הנה מוכח שפירש את הלשון השניה כלשון השלישית, ויתכן אף שגרס בלשון השניה בפירוש: 'שכן קדושה חמורה'. בספר עולת שלמה פירש מעצמו כדברי רגמ"ה למרות שלא הזכיר את דבריו.

לשון ראשונה: הגמרא מנמקת כי מצד אחד מסתבר לומר שחלה קדושת עולה מחמת 'דקא נפיק - הוי כליל', ומצד שני מסתבר לומר שחלה קדושת בכור מחמת 'דקא נפיק - קאי במילתיה'. נראה לכאורה כי הלשון הראשונה נקטה כי הסברא לומר שחלה קדושת עולה הינה כלשון השלישית - שבעולה יש מעלה שהינה כליל, ואילו הסברא לומר שחלה קדושת בכורה הינה כפשטות הלשון השניה - שקדושת הבכור חלה מאליה ואין הקדושה החדשה של העולה יכולה לבטלה.

בלשון הראשונה נוספו עוד תיבות לפני כל אחת מן הסברות: 'דכל פורתא ופורתא'. וכך אומרת לשון זו: "עולה הוי - דכל פורתא ופורתא דקא נפיק הוא כליל, או בכור הוי - דכל פורתא ופורתא דקא נפיק במילתיה הוא". על פי תיבות אלו יתכן לבאר את סברות הלשון הראשונה בדרך שונה: מצד אחד יש סברא לומר שחלה קדושת עולה מחמת שכל מעט שיוצא הרי מתאים לו שם עולה יותר מאשר שם בכור, שכן בעולה כל מעט ממנה קרב כליל, ואילו בבכור אין משמעות למקצתו אלא לכולו. מצד שני יש סברא לומר שחלה קדושת בכורה מחמת שכל מעט שיוצא הרי הוא עומד לקדושת בכורה שכן טבעו להוולד ולחול עליו קדושה זו, מה שאין כן קדושת עולה אינה נידונת כעומדת לחול עליו אלא כאשר יצא רובו אזי חלה עליו קדושת עולה בבת אחת⁵³⁴.

זמן חלות קדושת עולה ובכור

הביטוי 'כל פורתא ופורתא' אשר נמצא בלשון הראשונה משתייך לנידון הנמצא במפרשי הסוגיה לגבי זמן חלות קדושתם של עולה ובכור, ומוטל עלינו להכנס לנושא.

מוסכם כי קדושה חלה על בכור בשעה שיצא רובו או רוב ראשו, אולם נחלקו האמוראים (חולין סט ע"ב) בגדרה של קדושה זו: לדעת רב הונא הקדושה חלה למפרע משעת תחילת הלידה, לדעת ר' אבא הקדושה חלה מכאן ולהבא.

בספר עולת שלמה פירש את ביטוייה של הלשון הראשונה 'כל פורתא ופורתא' כשיטתו של רב הונא. דהיינו, קדושת הבכור מבקשת לחול למפרע על כל מעט ומעט בשעת יציאתו. בהתאם לכך ביאר בעל עולת שלמה כי גם האומר על עובר בהמה 'עם יציאת רובו - עולה', הרי בשעה שיצא רובו מתקדש הוא למפרע⁵³⁵. כעת ששתי הקדושות מבקשות לחול באותו זמן, הסתפק רב עמרם איזו קדושה חלה⁵³⁶.

⁵³⁴ אפשר גם לבאר את הסברא לגבי עולה כדרך השניה ואת הסברא לגבי בכור כדרך הראשונה.

⁵³⁵ בחלק החידושים נרחיב בידי קדושת 'כל פורתא ופורתא'.

⁵³⁶ כדרך זו פירש בספר 'פירושים וחידושים' את ספיקו של רב עמרם, אך לא ביאר את התיבות 'כל פורתא ופורתא'.

בספר נתיבות הקודש ביאר באופן שונה, ומסביר כי הביטוי 'כל פורתא ופורתא' מתפרש על החלק היוצא בשעה שיצא רוב ראשו של הוולד, ולדבריו הביטוי הנזכר מתפרש גם כדעת רבה. הפירוש הנוכחי דחוק מאד, שכן מהביטוי 'כל פורתא ופורתא' משמע כי יש שלבים רבים של התקדשות ולא רגע אחד בלבד.

נפקא מינה בין הלשונות

נראה כי אין נפקא מינה מן הסברות השונות בצדדי הספק. אכן יש נפקא מינה בביטוי 'כל פורתא ופורתא' הנמצא בלשון הראשונה. ציינו כי בעל עולת שלמה פירש ביטוי זה על פי שיטת רב הונא הסובר כי בכור קדוש למפרע. אם כן, מן הלשון הראשונה עולה לכאורה כי יש לפסוק כרב הונא, ואילו מן הלשונות האחרות אין ראייה לדבר⁵³⁷.

להלכה, הרמב"ם (בכורות פ"ד הי"ד) פסק כשיטת רב הונא שהבכור קדוש למפרע, והרא"ש (חולין פרק ד סימן ד) פסק כרבה שהבכור אינו קדוש אלא מכאן ולהבא. בשלחן ערוך (יו"ד שיט ס"א) פסק כדעת הרמב"ם, אך הרמ"א שם הביא את דעת הרא"ש בשם 'יש אומרים'.

אם אכן הביטוי 'כל פורתא ופורתא' רומז לשיטת רב הונא שהבכור מתקדש למפרע משעת תחילת הלידה, תעלה בידינו מסקנה נוספת שהקדושה שלמפרע חלה רק על החלקים הנולדים ולא על שאר העובר. נקודה זו נתונה לוויכוח בספרי האחרונים: מהרש"א במסכת חולין (סט ע"ב) הוכיח מתחילת דברי תוס' שם שהקדושה שלמפרע חלה רק על החלקים הנולדים, ולעומתו רעק"א (בחיידושיו לשו"ע יו"ד סימן שיט) הוכיח מסוף דברי תוס' שהקדושה חלה למפרע על כל העובר⁵³⁸.

⁵³⁷ אדרבה, תוס' בחולין סט ע"ב בסוף העמוד מצדדים כי מסוגייתנו יש ראייה נגד דעת רב הונא.

⁵³⁸ אף בחידושיו לחולין הוכיח רעק"א כן, אלא שהוא עצמו צידד כדעת מהרש"א ולא כפי שהוכח מדברי תוס'. רעק"א היסס לחלוק בפירוש על רבותינו בעלי התוספות, אולם כמקור לשיטתו ניתן לציין את דברי הרמב"ם החולק על שיטת התוספות. תוספות נקטו כי לשיטת רב הונא שהקדושה חלה למפרע תקף ספקו של רב עמרם כלפי מקדיש עובר בשעת תחילת יציאתו, ולעומתם הרמב"ם פסק כרב הונא שהקדושה חלה למפרע מתחילת הלידה (בכורות פ"ד הי"ד), ובכל זאת ציטט את ספקו של רב עמרם לגבי בכור שהוקדש לעולה לשעה שיצא רוב ראשו (תמורה פ"ד הי"ב) – למרות שלכאורה כבר קדש לבכורה.

רעק"א טען שלסברת מהרש"א יש לדחות את דברי התוספות ולנקוט שמודה רב הונא במקדיש לעולה לפני יציאת הרוב שתחול קדושת עולה על החלק שבמעי הבהמה [שלא חלה עליו קדושה למפרע], וממילא תיפקע קדושת הבכור מכל הוולד. רעק"א בחידושיו לשו"ע הציג את המהלך כקושיה מן התוספות על סברת מהרש"א, ובחיידושיו לחולין הציג את המהלך כדחיה אפשרית לדברי התוספות. ניתן גם להציג את המהלך בצורה של ביאור לדברי הרמב"ם החולק על דברי התוספות. להרחבה נוספת ראה בספר עולת שלמה ובספר שפת אמת כאן.

סימן ד [כה ע"ב]

הקדמה

ר' יוחנן חידש: "הפריש חטאת מעוברת וילדה, רצה בה מתכפר, רצה בולדה מתכפר". פירשה הגמרא כי לדברי ר' יוחנן העובר נידון כדבר נפרד מן הבהמה הקדוש בקדושה עצמית, והמפריש בהמה מעוברת הרי הוא כמפריש שתי בהמות לאחריות. ר' אלעזר הקשה ממשנתנו שנאמר בה: "האומר... היא שלמים וולדה עולה - הרי זה וולד שלמים, דברי ר' מאיר". ביטויו של ר' מאיר 'הרי זה וולד שלמים' מלמד כי הוולד קדוש אגב האם ואין לו קדושה עצמית. תירץ רב טבלא על פי דברי רב הגורס 'הרי זה שלמים' במקום 'הרי זה וולד שלמים'.

ממשיכה הסוגיה:

--- טבלה בעמוד הבא ---

הערות הנוסח בסוף הכרך.

מקורות הנוסחים

מקורות נוסח ראשון: נוסח הדפוס. בראשונים: רש"י, רגמ"ה, תוס' סנהדרין פ ע"ב, תוס' מנחות פ ע"א, תוס' אחרות שם [- שטמ"ק שם אות א], תלמיד ר"ת ב"ק מז ע"א [בשם ר"י ור"ת], ראבי"ה סימן אלף כו בשמו ובשם אביו, ספר המכריע ערך סה, ר"ן חולין יט ע"א [בדפי הרי"ף]. בכתבי היד: כל כתבי היד שבידינו, כולל כת"י מודנה המייצג ענף נוסח נפרד [כת"י זה נקטע לאחר מספר תיבות מן הלשון הראשונה, וחבל].

מקורות נוסח שני: בראשונים: מלחמות ה' סוכה ה ע"א [בדפי הרי"ף], חידושי הרמב"ן חולין נח ע"א. שטמ"ק ב אות טו בשם 'כל הספרים ישנים של כתיבת יד', [לא הובא בשטמ"ק א].

נוסח ראשון

מיתיבי האומר לשפחתו הרי" את שפחה וולדך בן חורין אם היתה עוברה וכתה לו אי אמרת בשלמא אם שיירו אינו משוייר עובר ירך אמוי משי"ה וכתה לו דהוה ליה כמשחרר הצי עבדו ומני רבי' היא דתניא ר' אומי' המשחרר הצי עבדו יצא לחירות גיטו וידו באין כאחת אלא אי אמרת שיירו משוייר עובר לאו ירך אמו הוא אמאי וכתה לו והא תניא נראין דברים² שהעבד זוכה לקבל גט חברו מיד רבו שאינו שלו³ ולא⁴ מיד רבו שלו⁵ אלא שמע מינה⁶ אם שיירו אינו משוייר

נוסח שני

מתקף לה רבא ממאי כו' אמר ליה רב המנונא כו', וא"א מתניתין כשהפריש בהמה ולבסוף נתעברה וכי קאמי רבי יוחנן שהפריש בהמה מעוברת דאם שיירו לולד משוייר, וא"א אפילו תימא מתניתין שהפריש בהמה מעוברת תנא דמתניתין סבר ולד קדשים במעי אימן הן קדושין וולד קאים בקדושת' דאימיה ור"י סבר ולד קדשים בהוייתן הן קדושין הואיל וכך אם שיירו משוייר. מיתיבי האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד כו'⁷ משו' שנאמר כו' שנאמר למאן אילימא [ל]רבנן⁸ פשיטא הכי איתה דגט לנפשה הוא דזכיא ולולדא⁹ לא דהא שייריה, ועוד אי נמי זכי ליה הא לית ליה יד, ועוד אדרבא קרא קשיא להו לרבנן, אמר רבא שנאמר לרבי יוסי הגלילי. אלמא לרבי יוסי הגלילי אם שיירו אינו משוייר, אמר לך ר"י בעלמא קא סבר ר"י הגלילי אם שיירו משוייר והכא אשכח ודרש כו'. מיתיבי האומר לשפחתו הרי את שפחה כו', תיובתא דר"י תיובתא. נימא כתנאי תני חדא השוחט כו' ותניא אידך כו' [מאי לאו בהא פליגי, דת"ק דקא משוי לעובר כאימיה סבר שיירו משוייר, ותנא בתרא דלא משוי לעובר כאימיה סבר שיירו אינו משוייר.] לא הני תנאי בהא פליגי כו' וא"א כו'.

הנוסח הרווח¹⁰:

ותיובתא דרבי יוחנן ותיובתא דרבי יוחנן. לימא אמ' לך ר' יוחנן הא מני תיובתא. לימא אם שיירו¹¹ אם שיירו משוייר תנאי ר' היא ואנא דאמרי משוייר תנאי היא

כת"י ושיקן 120

אמ' לך ר' יוחנן הא מני תיובתא. לימא ר' היא ואנא דאמרי כרבנן

נוסח רבינו תם¹²

ותיובתא דרבי יוחנן. לימא ר' היא ואנא דאמרי כרבנן

דתניא האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד ולדה כמוה דברי רבי יוסי הגלילי וחכמים אומרים דבריו קיימין משום¹³ שנאמר האשה וילדיה תהיה לאדוניה קרא מאי תלמודא לרבנן אמר רבא קרא¹⁴ לרבי יוסי הגלילי דקתני ולדה כמוה שנאמר האשה וילדיה תהיה לאדוניה בזמן¹⁵ שהאשה לאדוניה ולדה לאדוניה אין האשה לאדוניה אין ולדה לאדוניה¹⁶.

הנוסח הרווח¹⁷

מאי לאו בהא קמיפלגי¹⁸ דרבי יוסי הגלילי לא קאמי אלא הגלילי¹⁹ סבר שיירו אינו משוייר ורבנן סברי אם שיירו²⁰ משוייר. תה' לאדני אבל בעלמ' סביר' ליה כוות'.

ושיקן 120

ואפילו ר' יוסי הגלילי לא קאמי אלא משום דאמי קרא האשה וילדי תה' לאדני אבל בעלמ' סביר' ליה כוות'.

אמר לך רבי יוחנן דכולי עלמא שיירו משוייר והכא היינו טעמא דאמר קרא האשה וילדיה תהיה לאדוניה.

הנוסח הרווח

אלא ודאי לימא²¹ כי הני תנאי

ושיקן 120

לימא כתנאי

דתניא השוחט את החמטת ומצא בה בן ארבעה חי תני חדא אינה נאכלת אלא לזכרי כהונה ואינה נאכלת אלא ליום אחד²² ואינה נאכלת אלא לפני מן הקלעים ותניא אידך נאכלת לכל אדם ונאכלת בכל מקום ונאכלת לעולם מאי לאו תנאי היא²³

הנוסח הרווח / נוסח הר"ש²⁴

דתנא קמא סבר שיירו אינו משוייר ומר [י"ג] ותנא בתרא²⁵ סבר שיירו אינו משוייר.

נוסח רש"י ותוס'²⁶

דתנא קמא סבר שיירו משוייר ותנא בתרא סבר שיירו אינו משוייר.

ושיקן 120

מר²⁷ סבר שיירו אינו משוייר ומר סבר שיירו משוייר.

אמר לך רבי יוחנן דכולי עלמא אם שיירו משוייר והני תנאי²⁸ בהא קמיפלגי²⁹ דמר סבר ולדי קדשים בהוייתן הן קדושים ומר סבר ולדי קדשים במעי אמן הן קדושים ואיבעית אימא לא קשיא³⁰ כאן בשהקדישה ולבסוף נתעברה כאן בשנתעברה ולבסוף הקדישה.

המשך הסוגיה

מתקיף לה³¹ רבא³² ממאי דטעמא דרבי יוחנן דר' יוחנן דאדם³³ מתכפר בשבח הקדש. אמר ליה רב המנונא רבי אלעזר תלמידיה דרבי יוחנן ויתיב קמיה³⁴ דרבי יוחנן ולא אהדר ליה האי³⁵ שינויא, ואת אמרת טעמא דר' יוחנן משום דאדם מתכפר בשבח הקדש.

פירוש הנוסחים⁵³⁹

החילוף הבולט בין הנוסחים הינו שינוי המבנה והסדר בסוגיה, אולם ישנם חילופים משמעותיים נוספים.

אלו הם חלקי סוגייתנו הדנה בדברי ר' יוחנן, לפי סדרם **בנוסח הראשון**: [א]. קושיית ר' אלעזר ממשנתנו, ותירוץ הקושיה. [ב]. קושיה מדין האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד". [ג]. נידון האם יש לשייך לענייננו את מחלוקת התנאים לגבי האומר לשפחתו: "הרי את שפחה וולדך בן חורין". [ד]. נידון האם יש לשייך לענייננו את מחלוקת הברייתות לגבי השוחט את החטאת ומצא בה בן ארבעה ח. [ה]. וויכוח בין רבא לרב המנוח האם יש דרך שונה לפרש את דברי ר' יוחנן.

בנוסח השני מופיעים אותם חלקים לסוגיה, אך בסדר שונה. הסדר בנוסח השני הינו: א ג ב ד ה. כלומר, הויכוח בין רבא לרב המנוח {ה} מופיע פעמיים, פעם ראשונה מיד לאחר תירוצו של רב טבלא על קושיית ר' אלעזר ופעם שניה בסוף הסוגיה. והנידון על מחלוקת התנאים לגבי האומר לשפחתו: "הרי את שפחה וולדך בן חורין" {ג}, קודם לקושיה מדין האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד" {ב}.

כאמור, קיימים חילופים נוספים בין הנוסחים, ואלו העיקריים שבהם:

[א]. **בנוסח הראשון** מופיע תירוץ אחד בלבד על קושיית ר' אלעזר⁵⁴⁰, הלא הוא תירוצו של רב טבלא. **בנוסח השני** נוספו עוד שני תירוצים: התירוץ הראשון מעמיד את משנתנו לגבי מקדיש בהמה טרם שהתעברה, ולכן יש לוולדה דין 'ולד שלמים' ולא דין שלמים. התירוץ השני טוען כי מדובר במשנה במקדיש בהמה אחר שהתעברה - כהבנת המקשה, ואכן המשנה סותרת את דברי ר' יוחנן, אולם ר' יוחנן יכול לסבור שלא כמשנה, מכיוון שהנידון לגבי 'מפריש חטאת מעוברת' תלוי במחלוקת התנאים הידועה לגבי וולדות קדשים האם קדושים הם ממעי אימן [-מתחילת הריונם] או מהויתן [-משעת לידתם]⁵⁴¹.

התירוצים החדשים לא נוספו בסמיכות לתירוצו של רב טבלא, אלא לאחר דברי רב טבלא הובא ויכוח של רבא ורב המנוח, ורק לאחר הויכוח הובאו שני התירוצים הנוספים⁵⁴².

יש להעיר כי שני התירוצים הנוספים הינם מחודשים. התירוץ הראשון העמיד את משנתנו לגבי מקדיש בהמה טרם שהתעברה. מתירוץ זה עולה כי אפשר להקדיש עובר עוד בטרם שנוצר במעי הבהמה, ואזי הקדושה חלה עליו כדין ולד ולא כקדושה עצמית⁵⁴³. התירוץ השני תלה את נידונו של ר' יוחנן לגבי מקדיש חטאת מעוברת בנידון הידוע לגבי וולדות קדשים האם קדושים הם ממעי אימן או מהויתן, לומר שאם ולדי קדשים קדושים ממעי אימם הוולד קדוש אגב אמו ואם ולדי קדשים קדושים מהויתן לא חלה עליו קדושת אמו אלא קדושה עצמית מפי המקדיש. תירוץ זה מחודש מכיוון שמפשטות כל הסוגיות נראה כי אין הנידונים תלויים זה בזה, אלא נידונו של ר' יוחנן נוגע לגבי מקדיש בהמה מעוברת והנידון השני נוגע לגבי מקדיש בהמה אחר כך התעברה⁵⁴⁴.

[ב]. בשלב השלישי שבנוסח הראשון [שהוא השלב השני שבנוסח השני] הובאה בסוגייתנו מחלוקת תנאים לגבי: "האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד". לדעת ר"י הגלילי ולדה כמוה, לדעת חכמים דברי האדון קיימים. בתחילה טוענת הסוגיה כי דברי ר' יוחנן תואמים רק לשיטת חכמים, שכן לדבריו 'עובר לאו ירך אמו', וממילא אין סיבה ששחרורה של האם ישפיע על הוולד. אכן, שבה הסוגיה

⁵³⁹ דיון מפורט בסוגיה ובנוסחיה ראה אצל רוזנטל, ע' 333 - 339.

⁵⁴⁰ דברי רבי אלעזר ורב טבלא הוזכרו בהקדמה לסימן.

⁵⁴¹ לתירוץ זה עולה כי ר' יוחנן פסק נגד משנתנו, ובכך משתייכת סוגייתנו למחלוקת הידועה האם ר' יוחנן פסק תמיד כסתם משנה.

⁵⁴² בסעיף 'סוגיה הפוכה' ננסה לשער כיצד אירע שינוי הנוסחאות בסוגייתנו.

⁵⁴³ נראה כי גדר הדין הינו שאפשר להקדיש את הבהמה לגבי ולדה כמו מכירת דקל לפירותיו, והדברים מחודשים מאד.

⁵⁴⁴ רק לשיטת בר פדא החולק על ר' יוחנן וסובר שהעובר טפל לאמו שייך לדון אף כשקדם העיבור להקדש האם קדושת האם חלה על הוולד לאלתר או רק בשעת לידתו. ראה מה שכתבנו בס"ד בדף יא ע"א אודות מחלוקת הראשונים בעניין.

רש"י לעיל יז ע"א השתמש במושג 'עובר ירך אמו' כלפי בהמה שהוקדשה ולבסוף נתעברה. ראה בחידושי הגרי"ז שם שתמה על כך, ולאחר מכן דן ליישב.

ודוחה כי אפשר שגם ריה"ג סובר כר' יוחנן שעובר אינו טפל לאמו, ורק לעניין שפחה מחדש ריה"ג שהשחרור חל על הבן מכיוון שיש לכך לימוד מיוחד.

קיים הבדל בין הנוסחים באיזו צורה להציג את מחלוקת התנאים ואת התירוץ. **בנוסח הראשון** מתבטאת הגמרא 'לימא כתנאי', ודוחה כי אפשר שגם ריה"ג סובר כר' יוחנן. **בנוסח השני** מתבטאת הגמרא 'מיתבי' מדברי ריה"ג, ודוחה כי אפשר שריה"ג סובר כר' יוחנן.

טעון ביאור מדוע בנוסח השני מקשה הגמרא מדברי ריה"ג כאשר חכמים חולקים עליו ודבריהם מסייעים לר' יוחנן. נראה כי כך סברת הנוסח השני: אם ננקוט 'עובר לאו ירך אמו' ודאי שאין שחרורה של השפחה מועיל לולדה, ואם ננקוט 'עובר ירך אמו' יש לדון אם שחרורה של השפחה מועיל לולדה. אשר על כן, מדברי חכמים האומרים כי שחרורה של השפחה לא הועיל לולדה, אין ראייה לדעת ר' יוחנן, ואילו מדברי ריה"ג הסובר כי שחרורה של השפחה הועיל לולדה יש קושיה על דברי ר' יוחנן.

בכת"י וטיקן 120 קיים נוסח נוסף. בכת"י זה מציגה הגמרא את הנידון לגבי האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד", כתירוץ על הנידון לגבי האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד". בשלב הקודם [בנוסח הראשון] הקשתה הגמרא על ר' יוחנן מדברי הברייתא הסוברת כי האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד", הרי ולדה בן חורין, שכן מדין הברייתא עולה הכלל 'עובר ירך אמו'. בנוסח הדפוס ורוב כתבי היד מסיימת הגמרא את הנידון הראשון בתיבות: "ותיבתא דר' יוחנן תיבתא", ולאחר מכן פותחת 'לימא אם שיירו משייר תנאי היא' – מחלוקת התנאים לגבי האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד". לעומת זאת, בכת"י וטיקן 120 הגמרא מקשרת בין הנושאים בצורה זו: "ותיבתא דר' יוחנן, אמר לך ר' יוחנן הא מני ר' היא ואנא דאמרי כרבנן, דתניא...". כמו כן, בהמשכו של נוסח זה אין הגמרא מקשה כלל מדברי ריה"ג. נהפוך הוא – הגמרא טוענת כי בין לדברי חכמים ובין לדברי ריה"ג הסברא הפשוטה הינה 'עובר לאו ירך אמו' ושחרור השפחה אינו אמור להשפיע על הוולד, וריה"ג חלק רק לגבי שחרור שפחה מפני שהיה לו לימוד מיוחד, אך במקום אחר מודה ריה"ג כי 'עובר לאו ירך אמו'. בכך מצרפת הגמרא את דעתו של ריה"ג לדעתם של חכמים המסכימים לכללו של ר' יוחנן 'עובר לאו ירך אמו', כמשקל נגד לדעתו של רבי בברייתא הקודמת הסובר 'עובר ירך אמו'⁵⁴⁵.

נראה כי גירסת כת"י וטיקן 120 אינה מסורת קדמונית אלא הגהה מאת אחד הראשונים. שכן נחלקו הראשונים במספר מקומות אם להלכה עובר ירך אמו או לאו ירך אמו. הראשונים דנו אם מכך שחררה הגמרא 'תיבתא דר' יוחנן תיבתא' יש להוכיח כי להלכה עובר ירך אמו, למרות שיש בסוגייתנו תנאים הסוברים כר' יוחנן. דעת רבנו תם היא כי להלכה עובר לאו ירך אמו, ולפיכך סובר ר"ת כי יש להגיה קצת בסוגיה - למחוק את תיבת 'תיבתא' השניה, ולגרוס רק: 'תיבתא דר' יוחנן, לימא אם שיירו משייר תנאי היא', (ראה תוס' סנהדרין פ"ע"ב ד"ה 'עובר ירך אמו'). ליבי אומר לי כי גירסת כת"י וטיקן 120 - הנוגדת את שאר המקורות בראשונים ובכתבי היד - הינה הגהה מאת אחד הראשונים הסובר כר"ת, והגיה את הגמרא יותר מר"ת כדי ליישב היטב את גירסת הגמרא כשיטת ר"ת.

ההשערה מתבססת על העובדה שבכתב יד וטיקן 120 נמצאים שינויי נוסח רבים שאינם מקוריים לענף הנוסח הכללי שבכתב היד אלא הינם תיקוני נוסח על פי רש"י ותוס' ומקורות נוספים. ראה במבוא <> שהבאנו ראיות לדבר.

[ג]. בברייתא הנזכרת שנינו כך: "האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד - ולדה כמוה, דברי ר' יוסי הגלילי. וחכמים אומרים דבריו קיימין, משום שנאמר האשה וילדיה תהיה לאדוניה". הלימוד שבדברי חכמים אינו מתאים לשיטתם אלא לשיטתו של ריה"ג. **בנוסח הראשון** הגמרא מקשה זאת בקיצור: "קרא מאי תלמודא לרבנן". **בנוסח השני** הגמרא מאריכה בקושיות על הברייתא: קושיה ראשונה – דברי חכמים אינם צריכים לימוד אלא פשוטים הם מסברא, שכן האדון לא התכוון לשחרר את הוולד,

⁵⁴⁵ נעיר כי נוסח כת"י וטיקן 120 [- 21] הינו מנוגד לנוסח השני [- נוסח השטמ"ק]. לנוסח 21 פשוט לגמרא כי דברי חכמים מהווים מקור לשיטת ר' יוחנן 'עובר לאו ירך אמו', והגמרא מחדשת שאף ריה"ג מודה לעיקרון זה. לנוסח השטמ"ק פשוט לגמרא כי דברי חכמים אינם מהווים מקור לכלל 'עובר לאו ירך אמו', וקיים נידון סביב דברי ריה"ג. הנוסח הרווח עומד בתווך בין שתי הקצוות. לנוסח זה בעל ההוה אמינא סבר כי דברי חכמים מהווים מקור לשיטת ר' יוחנן 'עובר לאו ירך אמו', ודברי ריה"ג מהווים מקור לסבור 'עובר ירך אמו', ודוחה הגמרא כי יתכן שאף ריה"ג סובר 'עובר לאו ירך אמו' – כתירוץ הגמרא בנוסח השטמ"ק. יתכן שהנוסח הרווח מודה שאפשר גם לדחות שבדברי חכמים אינם מהווים מקור לכלל 'עובר לאו ירך אמו' [כדעת נוסח 21], אלא שנדרשה הסוגיה לתרץ את שיטת ר' יוחנן ולא את השיטות החולקות.

ואדרבה, ריה"ג הוא הצריך להביא מקור לדבריו. קושיה שניה – קשה כנ"ל שדברי חכמים פשוטים מסברא, מכח סברא נוספת שאי אפשר לזכות שטר שחרור לוולד שאין לו יד. קושיה שלישית – כקושיית הנוסח הראשון, אך בניסוח שונה: "אדרבה, קרא קשיא להו לרבנן".

[ד]. **בנוסח הראשון** הגמרא מאריכה בהסבר הלימוד מן הפסוק: "האשה וילדיה תהיה לאדוניה". **בנוסח השני** לא קיימת אריכות זו⁵⁴⁶.

[ה]. בשלב הרביעי שבנוסח הראשון שהינו השלב החמישי בנוסח השני הובאה בסוגייתנו מחלוקת ברייתות לגבי השוחט את החטאת ומצא בה בן ארבעה ח'. **בנוסח הראשון** פותחת הגמרא 'אלא לימא ודאי כי הני תנאי', או 'אלא ודאי לימא כי הני תנאי'. **בנוסח השני** פותחת הגמרא 'נימא כתנאי'. **בכת"י וטיקן 120** פותחת הגמרא 'לימא כתנאי'.

חילוף הגרסאות מובן יפה על פי המובא למעלה בחילוף ב. **הנוסח הראשון** גרס כבר 'לימא כתנאי' – 'לימא אם שירו משויר תנאי היא'. לאחר שנדחה ה'לימא כתנאי' הראשון, מביאה הגמרא 'לימא ודאי כי הני תנאי'. לעומת זאת **בנוסח השני** וכן **בכת"י וטיקן 120** לא גרסה הגמרא עדיין 'לימא כתנאי', ולכן פותחת היא כעת 'לימא/נימא כתנאי'.

[ו]. הוזכרה בסוגייתנו מחלוקת ברייתות לגבי השוחט את החטאת ומצא בה בן ארבעה ח'. לפי הברייתא הראשונה הוולד נאכל כדין חטאת, לפי הברייתא השנייה הוולד נאכל כחולין. ב'הוה אמינא' רצתה הגמרא לומר שנחלקו הברייתות בדיון 'שירו משויר'. במסקנה דחתה הגמרא כי אפשר לבאר את המחלוקת באופנים אחרים. **בנוסח הראשון** הובא כי התירוצים נאמרו בכדי ליישב כי שתי הברייתות סוברת כר' יוחנן שאם 'שירו משויר'. **בנוסח השני** לא התפרש כאיזה צד סובר התרצן, ויתכן לבאר כי התירוצים נאמרו לפי הדעה החולקת על ר' יוחנן וסוברת 'שירו אינו משויר'. העניין שייך לנידון שיוצג בסעיף 'גרסאות הראשונים לגבי השוחט חטאת ומצא בה בן ארבעה ח', וכבר ביררנו את משמעות הנוסחים השונים בסוגיה המקבילה בפרק א (סימן לה).

האם הנוסח השני שייך ללשון ה'ירושלמית'?

אין מקור מפורש לומר שהנוסח השני הינו ממהדורת 'הלשון הירושלמית', שכן לא מצאנוהו כנוסח 'לישנא אחרינא' אלא כנוסח כתבי היד שעמדו לפני השטמ"ק ועוד ראשונים. אכן יש בנוסח השני ביטויים המתאימים ללשון הירושלמית. ביטוי אחד הינו 'קאים' במקום 'קאי'. ביטוי זה הוזכר שלושה פעמים בלשון השנייה בסוגיה לעיל ט ע"ב – י ע"א. הביטוי נמצא מפוזר ברחבי הש"ס אך בעיקר במסכת נזיר שהינה מהמסכתות המשוונות. בכל הש"ס מלבד נזיר למעלה מ-95% מן המקומות כתוב 'קאי', ואילו במסכת נזיר ברוב הפעמים כתוב 'קאים'. ביטוי שני הינו 'הואיל וכך'. ביטוי זה הוזכר בלשון השנייה שבעמוד הבא (סימן ה). בשאר הש"ס נמצא הביטוי רק במסכת כריתות [שלושה פעמים] ובמסכת הוריות [פעם אחת]. מסכת כריתות הינה בניב ה'ירושלמי', ואף למסכת הוריות יש סגנון ייחודי⁵⁴⁷. אגב, אף במסכתות כריתות והוריות מצוי הביטוי הנפוץ בשאר הש"ס 'הלכך', ומצוי הוא יותר מן הביטוי 'הואיל וכך'.

גרסאות הראשונים בסדר הסוגיה

במקורות הנוסחים ציינו לנוסחאות הראשונים. לגבי רוב הראשונים סמכנו כדרכנו על הלומד שיעיין בדבריהם וימצא כפי שציינו. לגבי הרמב"ן והר"ן נחוץ לפרט יותר.

⁵⁴⁶ ידידי הרב אהרן גבאי הציע כי ייתכן שהאריכות אינה מדברי רבא אלא סיום לשון הברייתא. בנוסח הרווח הגמרא סידרה את דברי רבא כהערת ביאור בתוך הברייתא [כנפוץ בש"ס], ואילו בנוסח השני שההערה התארכה על ידי מספר קושיות כבר לא היה אפשר להכניס את ההערה לתוך הברייתא ולפיכך הוצבה ההערה לאחר הברייתא. אם נכונים הדברים אפשר שאריכות ההסבר הייתה קיימת בנוסח השני בסיום הברייתא לפני ההערה אלא שקוצרה על ידי ה"וכו" שכתב רא"פ בסוף הברייתא, או על ידי טה"ד 'לאדוניה - לאדוניה' מסיום הפסוק לסיום הברייתא.

⁵⁴⁷ מבדיקה אקראית נראה שיש קשר מיוחד בין לשון הוריות ללשון כריתות, והעניין דורש בדיקה מקיפה. אגב, יש לציין כי למסכת הוריות קיימת מהדורה שונה מהנוסח הרווח, המהדורה השונה נמצאת בכת"י פריז והוצאה לאור על ידי הג"ר בצלאל דבליצקי. בהקדמה למהדורתו הוכיח הרב דבליצקי כי נוסח כת"י פריז הוא הינו הנוסח המובא בראשונים בשם 'ספרי ספרד'. מבדיקה אקראית נראה כי הנוסח השונה שווה בסגנונו לשאר הש"ס ואינו בסגנון הייחודי של הנוסח הרווח, ואף נקודה זו דורשת בדיקה מעמיקה.

במלחמות ה' לרמב"ן סוכה דף ה ע"א [בדפי הרי"ף] ציטט את סוגייתנו כך: "... במס' תמורה בפ' כיצד מערימין א"ר יוחנן הפריש חטאת מעוברת וילדה רצה בה מתכפר רצה בולדה מתכפר ומפרשינן טעמיה דר' יוחנן משום דאם שיירו משויר וכו' ואותבינא עלה ואסיקנא תיובתא ...". הלומד את הדברים במקורם יראה כי עיקר ציטוטו של הרמב"ן מכוון כלפי טענתו של רב המנונא לרבא, המוכיחה כי אכן טעמו של ר' יוחנן משום 'שיירו משויר' ולא משום 'אדם מתכפר בשבח הקדש'. מסדר הציטוט ברמב"ן נראה ברור כי גרס כלשון השניה שהוויכוח בין רבא לרב המנונא קודם לתיובתא שעל דברי ר' יוחנן.

מדברי הרמב"ן במסכת חולין נח ע"א מוכח כי שני הנידונים של 'האומר לשפחתו גרס הרמב"ן כנוסח השני המקדים את הנידון של שחרור האם בפני עצמה לנידון של שחרור הוולד בפני עצמו. עולה כי הרמב"ן גרס בסדר הסוגיה כגירסת השטמ"ק.

מאידך, הרמב"ן בחולין שם ציטט מסוגייתנו את התיבות 'לימא שיירו משויר תנאי היא' הנמצאות רק בלשון הראשונה. יתכן לומר שהרמב"ן גרס כלשון השניה, ואת התיבות הנזכרות ציטט מדברי הראשונים שקדמוהו כגון רבינו תם אשר הרמב"ן מתייחס שם לשיטתו.

את הר"ן מנינו בין מקורות הלשון הראשונה אך ורק מחמת שציטט את התיבות 'לימא שיירו משויר תנאי היא'. על פי האמור בבירור גירסת הרמב"ן ניתן לדחות שהר"ן גרס כלשון השניה, ואת הציטוט הנזכר העתיק מקודמיו.

גרסאות הראשונים לגבי השוחט חטאת ומצא בה בן ארבעה חי

סוגייתנו מצטטת שתי ברייתות החולקות זו על זו בעניין השוחט את החטאת ומצא בה בן ארבעה חי. לפי הברייתא הראשונה הוולד נאכל כדין חטאת, לפי הברייתא השניה הוולד נאכל כחולין. ב'הוא אמינא' רצתה הגמרא לומר שנחלקו הברייתות בדיון 'שיירו משויר'. דהיינו, הנידון לגבי דין העובר הנמצא תלוי בנידון הקיים לגבי אפשרות הקדשת בהמה מעוברת בלא ולדה. ישנם חילופי גרסאות מיהו התנא הסובר 'שיירו משויר' ומיהו התנא הסובר 'שיירו אינו משויר'. יש הגורסים כי הברייתא הראשונה סוברת 'שיירו משויר' והברייתא השניה סוברת 'שיירו אינו משויר', ויש הגורסים להיפך.

הר"ש והרא"ש במסכת פרה (פ"ב מ"א) סוברים כגירסה הראשונה, רש"י ותוס' בסוגייתנו סוברים כגירסה השניה⁵⁴⁸, רגמ"ה בסוגייתנו הביא את שתי הדעות⁵⁴⁹.

נוסח הדפוס [כולל דפו"ר] ורוב כתבי היד הינו כגירסה הראשונה⁵⁵⁰, אכן סגנון הגמרא אינו נראה 'טבעי', שכן במקורות אלו נאמר: "מאי לאו תנאי [היא], דתנא קמא סבר שיירו אינו משויר, ומר סבר שיירו משויר". נראה כי יש כאן הרכבה בין שתי נוסחאות – נוסח אחד הגורס 'דתנא קמא סבר... ותנא בתרא סבר...', ונוסח שני הגורס 'דמר סבר... ומר סבר...'. ואכן מצאנו מקורות לשתי הנוסחאות: בדפוס ונציה רפט הגירסה היא 'דתנא קמא סבר... ותנא בתרא סבר...' ⁵⁵¹, ובכת"י וטיקן 120 הגירסה היא 'דמר סבר... ומר סבר...'. את הגירסה האחרונה ניתן לבאר בין כרש"י וסיעתו ובין כר"ש וסיעתו⁵⁵².

שטמ"ק א הגיה בגמרא כנוסח רש"י ותוס', והחליף את הביטויים 'משויר' – 'אינו משויר'. להגהתו עולה הנוסח: "דתנא קמא סבר שיירו משויר, ומר סבר שיירו אינו משויר", אולם ייתכן שבמקור הנוסח היה המשפט כתוב בסגנון אחיד 'דתנא קמא סבר... ותנא בתרא סבר...', או 'דמר סבר... ומר סבר...', אלא שרב"א לא נדרש לציין כאן הגהה שאינה משמעותית להבנת הסוגיה.

שטמ"ק ב הגיה במספר שלבים. בשלב ראשון כנראה העתיק את הגהת רב"א. לאחר מכן הגיה והעתיק נוסח מקביל בצורה מוארכת: "מאי לאו בהא פליגי, דת"ק דקא משוי לעובר כאימיה סבר שיירו משויר,

⁵⁴⁸ תוס' הזכירו את הגירסה השניה ומיאנו בה.

⁵⁴⁹ רגמ"ה ציין את הדעה השניה בשם 'איכא דאמרי איפכא', ואין לדעת אם כוונתו לשתי גרסאות או לשני פירושים. ביאורו של רגמ"ה לדחיית הגמרא מהווה המשך לנוסח 'איכא דאמרי'.

⁵⁵⁰ ולכן הבאנוה ראשונה.

⁵⁵¹ ציין בש"ס 'עוז והדר'. כנוסח זה משמע בתוס' [אם כי תוס' עצמם דוחים את נוסח הר"ש], וכן ברגמ"ה בפירושו [או בנוסח] הראשון.

⁵⁵² מובן כי הנוסחים שבשני המקורות חשודים להוות הגהות מסברא ולא העתקות מנוסחים מקוריים.

ותנא בתרא דלא משוי לעובר כאימיה סבר שיירו אינו משוייר⁵⁵³. בנוסף, ציטט בשם 'ס"א' גירסה זהה לנוסח ונציה רפט, וייתכן ש"א' אינם אלא דפוס ונציה רפט.

לסוגייתנו יש מקבילה בדף יא עמוד א, אף שם דנה הגמרא במחלוקת הברייתות, ואף שם יש חילוף נוסחאות בהתאמה לחילוף שכאן. הסימן הנוכחי התארך דיו, ולפיכך נפנה את הלומד לעיין בפרק א סימן ? שם השתדלנו לברר כשמלה את שיטות הראשונים והאחרונים בפשר סוגייתנו ונוסחיה.

נפקא מינה בין הנוסחים

עובר ירך אמו

כידוע, נחלקו הראשונים במספר מקומות האם להלכה עובר נידון כירך אמו או לאו. חילופי הנוסחאות בסוגייתנו תופסים מקום נכבד בדיון זה. נוסח רבינו תם – המוחק את תיבת 'תיובתא' השניה – נועד בפירוש להגן מחמת הנוסח הרווח הגורס 'תיובתא דר' יוחנן תיובתא' ולתת מקום לפסוק כר' יוחנן, ואף נוסח כת"ו וטיקן 120 נראה כמיועד להמשיך את דרכו של רבנו תם ולצדד לפסוק שעובר אינו כירך אמו.

בנוסח הרווח משמע בפשטות כי אין הלכה כר' יוחנן: "ותיובתא דר' יוחנן תיובתא", אם כי יש מן הראשונים שפסקו 'עובר לאו ירך אמו' אף שגרסו כנוסח זה (ראה תוס' סנהדרין פ ע"ב ועוד).

בנוסח השני [נוסח השטמ"ק] משמע בצורה מובהקת יותר כי אין הלכה כר' יוחנן, ומשמעות זו חוזרת על עצמה פעמיים:

- א. לגבי האומר לשפחתו 'הרי את בת חורין וולדך עבד', לנוסח הראשון חכמים סוברים כר' יוחנן ואילו לנוסח השני אין הוכחה משיטת חכמים.
- ב. לגבי מחלוקת הברייתות בעניין השוחט את החטאת ומצא בה בן ארבעה חי, הנוסח הראשון דחה: "אמר לך רבי יוחנן דכולי עלמא אם שיירו משוייר", ואילו הנוסח השני דחה: "לא הני תנאי בהא פליגי", בצורה הנותנת מקום להבין כי ניתן להעמיד את הברייתות שלא כדעת ר' יוחנן. ראה בפירוט בפרק א סימן ? האם ניתן להוכיח שלפחות אחת מן הברייתות סוברת כר' יוחנן.

סוגיה הפוכה

דבר פלא בסוגיה. נמצאות לפנינו שתי מהדורות לסוגיה, וכל מהדורה הינה כבבואה הפוכה לחברתה. למעלה חילקנו את הסוגיה [בנוסח הראשון] לחמשה חלקים: [א]. קושיית ר' אלעזר ממשנתנו, ותירוץ הקושיה. [ב]. קושיה מדין האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד". [ג]. נידון האם יש לשייך לנידונו את מחלוקת התנאים לגבי האומר לשפחתו: "הרי את שפחה וולדך בן חורין". [ד]. נידון האם יש לשייך לדברי ר' יוחנן את מחלוקת הברייתות לגבי השוחט את החטאת ומצא בה בן ארבעה חי. [ה]. ויכוח בין רבא לרב המנונא האם יש דרך שונה לפרש את דברי ר' יוחנן.

בנוסח השני, משלב ב והלאה, מופיעים חלקי הסוגיה בסדר הפוך: [ה]. הוויכוח בין רבא לרב המנונא. [ד]. שני התירוצים שנאמרו בחלק ד מופיעים כאן [בסדר הפוך!] בהקשר שונה כהמשך לחלק א. [ג]. האומר לשפחתו: "הרי את שפחה וולדך בן חורין". [ב]. קושיה מדין האומר לשפחתו: "הרי את בת חורין וולדך עבד". אחר כך ממשיכה הסוגיה להביא את שלב ד ושלב ה בדומה לשלבים המקבילים בנוסח הראשון.

בעמוד הבא תרשים להמחשת העניין, מימין הנוסח המקובל ומשמאל נוסח השטמ"ק.

אם מותר להניח כי הנוסח השני נוצר על ידי היפוכו של הנוסח הראשון יפתרו מספר תמיהות שהערנו עליהן למעלה: יובן כיצד נוצר בין עדי הנוסח שינוי מפליג במבנה ותוכן הסוגיה, יובן מדוע התירוצים שנוספו בנוסח השני על קושיית ר' אלעזר הובאו רק אחרי דברי רבא ורב המנונא, ויובן כיצד הובאו בזה תירוצים שאינם מסתברים.

⁵⁵³ נראה ש'איכא דאמרי' של רגמ"ה גרסו כנוסח המורחב, שכן בהסברו של רגמ"ה לנוסח 'איכא דאמרי' משתמש רגמ"ה בביטויים "דמשוי ליה דינו כאמו" וכדומה. מסתבר שהנוסח המורחב הוא חלק מהנוסח השני לסוגיה, שכן הנוסח המורחב צוטט על ידי שטמ"ק ב, ושם כתוב כי כל הספרים ישנים של כתיבת יד גורסים כנוסח השני. אם כן, קיימת אפשרות שרגמ"ה ראה את הנוסח השני בשלמותו כנוסח שטמ"ק ב, ובחר לצטט משם 'איכא דאמרי' רק את המשפט הנידון כעת.

הלומד וודאי הבחין כי אין כאן היפוך מושלם: בנוסח השני קיים כל החלק האחרון של הסוגיה {ד ה} במקביל לנוסח הראשון. בנוסף, בחלק האמצעי שבנוסח זה אשר הצגנוהו כבבואה הפוכה לנוסח הראשון חסר אחד מחלקי הסוגיה – לימא כתנאי 'השוחט את החטאת' {ד-1}.

למרות שאין כאן היפוך מושלם, נראה כי עדיין אין לשלול את האפשרות שהנוסח השני נוצר על ידי היפוך בלתי מושלם של הנוסח הראשון⁵⁵⁴.

נעיר כי שלב ה- [הויכוח בין רבא לרב המנונא] כפול בנוסח השני ומופיע בו פעמיים. נראה כי במקור הנוסח השני הופיע הוויכוח רק בראשון מבין שני המופעים, והמופע השני הינו השפעה מן הנוסח הראשון. לחילופין יתכן גם שבמקור הנוסח השני הופיע הוויכוח רק בשני מבין שני המופעים, והמופע הראשון הינו שרבוש שלא במקומו. אם נכונה ההשערה האחרונה בטלה ההשערה שלמעלה בדבר היפוך הסוגיה, ואף יובן בדרך אחרת כיצד הורחקו תירוצי הנוסח השני על קושיית ר' אלעזר ממקומם המתאים בסמיכות לדברי ר' אלעזר ורב טבלא, שכן המפריד ביניהם אינו אלא שרבוש מוטעה של דברי רבא ורב המנונא.

א – קושיית ר' אלעזר ותירוץ רב טבלא

<p>ה – ויכוח רבא ורב המנונא</p> <p>3ד – דחיה שתלוי האם קדם ההקדש לעיבור או קדם העיבור להקדש</p> <p>2ד – דחיה שתלוי בהוייתן / במעי אימן</p> <p>ג – "הרי את שפחה וולדך בן חורין"</p> <p>ב – "הרי את בת חורין וולדך עבד"</p> <hr/> <p>1ד – לימא כתנאי – השוחט את החטאת</p> <p>2ד – דחיה שתלוי בהוייתן / במעי אימן</p> <p>3ד – דחיה שתלוי האם קדם ההקדש לעיבור או קדם העיבור להקדש</p> <p>ה – ויכוח רבא ורב המנונא</p>	<p>ב – "הרי את בת חורין וולדך עבד"</p> <p>ג – "הרי את שפחה וולדך בן חורין"</p> <p>1ד – לימא כתנאי – השוחט את החטאת</p> <p>2ד – דחיה שתלוי בהוייתן / במעי אימן</p> <p>3ד – דחיה שתלוי האם קדם ההקדש לעיבור או קדם העיבור להקדש</p> <p>ה – ויכוח רבא ורב המנונא</p>
--	---

⁵⁵⁴ היפוך סדר האברים כפי שבסוגיה זו הוא תופעה נדירה. ר' יואב רוזנטל, המומחה לנוסחאות התלמוד, כתב לי שאף הוא סבור שהתופעה הבסיסית כאן היא היפוך סדר האברים בסוגיה, ואף שבהחלט מצויה בש"ס תופעה של חילופי סדר מסוגים שונים, הוא אינו מכיר היפוך סדר נוסף מסוג זה שכאן.